

Η ΡΩΣΙΚΗ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ ΣΤΟ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΟΛΥΜΠΟΥ

Το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης παρουσιάζει
την ιστορία της συλλογής Κωστάκη

THE RUSSIAN AVANT-GARDE IN OLYMPUS FESTIVAL

The State Museum of Contemporary Art presents
the story of Costakis collection

Διάρκεια έκθεσης: 7 Ιουλίου - 14 Οκτωβρίου 2012
Duration of the exhibition: 7 July - 14 October 2012

1. Λιουμπούβ Ποπόβα

Πορτρέτο, 1914-1915 λάδι σε χαρτόνι

2. Ιβάν Κλιούν

Σουπρεματισμός, σύνθεση τριών χρωμάτων, περ. 1917 λάδι σε χαρτόνι

3. Αλεξάντρ Ρότσενκο

Ο Κλόουν Πιερότς, σχέδιο κοστουμιού για το θεατρικό έργο Εμείς, του Αλεξέι Γκαν, 1919-20 Γκούας, μελάνι, μολύβι και βερνίκι σε χαρτί

4. Γκούσταβ Κλούτσις

Έγχρωμο φωτομοντάζ τυπωμένο σε κάρτα, 1928 «Σπάρτακιάδα, Μόσχα 1928»

για τα έργα © ΚΜΣΤ-Συλλογή Κωστάκη / for the artworks © SMCA-Costakis collection

Liubov Popova .1

Portrait, 1914-1915 oil on paperboard

Ivan Kliun .2

Suprematism, 3 colour composition, c.1917 oil on board

Aleksandr Rodchenko .3

The Clown Pierrot, costume design for the play We, by Aleksei Gan, 1919-20
Gouache, ink, pencil, and varnish on paper

Gustav Klucis .4

Photomontage printed in colours on postcard, 1928 Text: "Spartakiada, Moscow 1928"

SMARTCOM

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΚΡΑΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
HELLENIC MINISTRY OF CULTURE AND TOURISM
STATE MUSEUM OF CONTEMPORARY ART

info@greekstatemuseum.com, www.greekstatemuseum.com

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΟΛΥΜΠΟΥ

Σανταρόζα 1, 601 00 Κατερίνη

T.: 23510 76041, F.: 23510 76042

info@festivalolympou.gr, www.festivalolympou.gr

OLYMPUS FESTIVAL ORGANIZATION

Santaroza 1, 601 00 Katerini

T.: +30 23510 76041, F.: +30 23510 76042

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Ταμείο
Περιφερειακής Ανάπτυξης

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Μακεδονίας - Θράκης 2007-2013

Φεστιβάλ Ολύμπου 2011 - 2013

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ενδιάμεση
Διαχειριστική
Αρχή

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: Αντωνίνα Σοφρόνοβα, Χωρίς τίτλο, 1922, μελάνι και ακουαρέλα σε χαρτί.
COVER: Antonina Sofronova, Untitled, 1922, ink and watercolour on paper.

41st

OLYMPUS FESTIVAL

ΤΙΜΩΜΕΝΗ
ΧΩΡΑ
ΡΩΣΙΑ

ΠΟΧΕΤΗΡΑ
ΣΤΡΑΝΑ
ΡΟССΙΑ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
ΦΕΣΤΙΒΑΛ
ΟΛΥΜΠΟΥ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ / JULY - AUGUST 2012

ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΟΛΥΜΠΟΥ

CENTRE OF MEDITERRANEAN
MOSAIC OF DION

ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ
ΨΗΦΙΔΩΤΩΝ ΔΙΟΥ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΣ

Η ιστορία των καλλιτεχνικών κινήματων της Ρωσικής Πρωτοπορίας οριοθετείται κατά προσέγγιση στα χρόνια ανάμεσα στο 1910 και το 1930. Στα χρόνια αυτά μεσολαβεί η οκτωβριανή επανάσταση του 1917 και η αλλαγή του πολιτικού συστήματος στη Ρωσία. Από τις αρχές του 20ου αιώνα στη Ρωσία διαμορφώθηκαν ορισμένες προϋποθέσεις υλικές, κοινωνικές και αισθητικές που κατέστησαν εύφορο το έδαφος για τη δημιουργία και ανάπτυξη πειραματικών καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων. Οι υλικές προϋποθέσεις αφορούσαν τα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα (τηλέφωνο, τηλέγραφος, κινηματογράφος, αεροπλάνο κ.α.), τον εξηλεκτισμό, την εκβιομηχάνιση, τον νέο αστικό χωροταξικό σχεδιασμό. Οι κοινωνικές προϋποθέσεις αφορούσαν την δηλωμένη από το 1905 λαϊκή επιθυμία για κοινωνικές αλλαγές λόγω της ανυπαρξίας εργατικού δικαίου και της συνεχιζόμενης φεουδαρχικής κατάστασης στην αγροτική οικονομία. Η κοινωνική δυσσρέσκεια εξαπλώθηκε σε όλα τα κοινωνικά στρώματα μετά την ήττα της Ρωσίας στον ρωσο-ιαπωνικό πόλεμο του 1905 και κυρίως μετά την μεγάλη οικονομική και διοικητική κρίση που ξέσπασε λόγω του ανοιχτού μετώπου στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η παραιμία στην οποία είχε οδηγηθεί η παλαιότερη τέχνη σε συνδυασμό με την επαναστατική νοοτροπία που είχε καταλάβει τα ρωσικά κοινωνικά στρώματα οδήγησαν στην αναζήτηση νέων μορφών τέχνης, συχνά μέσα από τη λαϊκή παράδοση, την αερογραφία, την παιδική ζωγραφία. Η επικράτηση της μορφής έναντι του περιεχομένου έγινε βασική αρχή των νέων πειραματισμών, εκδηλώθηκε θεωρητικά με τον φορμαλισμό και οδήγησε στην άνθηση όλων των τεχνών. Εκτός από τις εικαστικές τέχνες, μιλούμε για πρωτοπορία στο θέατρο, τον κινηματογράφο, την λογοτεχνία, τη μουσική. Συναντούμε επίσης την εφαρμογή της κάθε μορφής ριζοσπαστικής καλλιτεχνικής έκφρασης στην καθημερινή ζωή. Οι καλλιτέχνες της πρωτοπορίας σχεδίαζαν θεατρικά κοστούμια και σκηνικά, εξέδρες για λαϊκές συγκεντρώσεις, υφάσματα και στολές εργασίας, οικιακά σκεύη, είδη καθημερινής χρήσης, με σκοπό να φέρουν την τέχνη στη ζωή, να καταργήσουν τις αστικές διακρίσεις. Μετά το 1917 ιδρύθηκαν νέοι θεσμοί και ιδρύματα που υποστήριζαν την τέχνη της πρωτοπορίας. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1920 άρχισε να σιληράνει σταδιακά η στάση του καθεστώτος απέναντι στα κινήματα και τους εκπροσώπους της πρωτοπορίας, με αποτέλεσμα την ολοκληρωτική επιβολή το 1934 του δόγματος του «σοσιαλιστικού ρεαλισμού» και την καταδίκη της πρωτοποριακής τέχνης από το σταλινισμό, καταδίκη που συνδέθηκε στις περισσότερες περιπτώσεις με προσωπικές διώξεις εναντίον των καλλιτεχνών και με απαγόρευση έκθεσης των έργων τους.

THE HISTORICAL-SOCIAL CONTEXT OF THE RUSSIAN AVANT-GARDE

The history of the artistic movements, which made up the Russian Avant-Garde can be roughly defined as falling between the years 1910 and 1930. During this period there occurred the October Revolution of 1917 and the ensuing change in the Russian political system. Since the beginning of the 20th century certain conditions had been taking shape in Russia (material, social and aesthetic) which favoured the creation and development of experimental artistic activity. The material conditions involved the new technological achievements (telephone, telegraph, cinema, airplanes, etc.), electric power, industrialization, new trends in urban planning. The social conditions involved the popular desire (voiced as early as 1905) for social change – prompted by the absence of proper labour law and the survival of feudalism in the rural economy. Social unrest spread through all classes of society following the defeat of Russia in the war with Japan in 1905, and even more so after the major financial and administrative crisis which broke out as a result of the open front in the First World War. The decadence into which the old art forms had declined, in combination with the revolutionary fervour which had possessed all classes of Russian society, led to a quest for new forms of art, often through the medium of folk traditions, icon painting and the paintings of children. The prevalence of form over content became a basic principle of the new experiments, took on theoretical shape in the guise of formalism and led to a period of keen activity and heightened creativity in all the arts. For apart from the visual arts, we can also speak of an avant-garde in theatre, film, literature and music. We also encounter applications of every form of radical artistic expression even in everyday life. The artists of the period designed stage costumes and sets, speakers' platforms for popular rallies, fabrics and workers' overalls, domestic utensils, items of everyday use – all in a desire to bring art into people's lives, to do away with bourgeois distinctions and prejudices. In the wake of the October Revolution new institutions and agencies were founded which supported the art of the avant-garde. However, from the mid-1920's onwards the state was ready to demand total subservience to the dogma of socialist realism, condemning the avant-garde, persecuting many of the individual artists and denying them the right to exhibit their works.

Igor Palmin

Henri Cartier Bresson

Ο συλλέκτης Γιώργος Κωστάκης στο διαμέρισμά του στη Μόσχα, μέσα δεκαετίας 1970. Collector George Costakis at his apartment in Moscow, mid 1970s.

Ο ΣΥΛΛΕΚΤΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΩΣΤΑΚΗΣ

Ο Γιώργος Κωστάκης γεννήθηκε στη Μόσχα το 1913. Ο πατέρας του ήταν έμπορος από τη Ζάκυνθο και είχε εγκατασταθεί οικογενειακά στη Μόσχα. Έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στη ρωσική πρωτεύουσα και εργάστηκε ως οδηγός στην ελληνική πρεσβεία μέχρι το 1940. Όταν η ελληνική πρεσβεία λόγω του πολέμου έκλεισε, ο Γ. Κωστάκης συνέχισε να εργάζεται στην καναδική πρεσβεία. Στα πλαίσια των επαγγελματιών του καθηκόντων συνόδευε ξένους διπλωμάτες στις επισκέψεις τους σε παλαιοπωλεία και οίκους τέχνης. Χωρίς να έχει ιδιαίτερη καλλιτεχνική παιδεία και επαφή με τη μοντέρνα τέχνη, προικισμένος όμως με ένα σπάνιο ένστικτο, εντυπωσιάστηκε όταν αντίκρισε το 1946 ένα πίνακα της Όλγας Ροζάνοβα. Από τότε άρχισε να ενδιαφέρεται για τη ρωσική πειραματική τέχνη των αρχών του 20ού αιώνα. Ήρθε σε επαφή με τις οικογένειες και τον στενό κύκλο των καλλιτεχνών καθώς και με όσους καλλιτέχνες βρίσκονταν ακόμη στη ζωή και για τρεις τουλάχιστον δεκαετίες συγκέντρωνε μεθοδικά έργα Ρωσικής Πρωτοπορίας δημιουργώντας μια περίφημη συλλογή η οποία διέσωσε από την καταστροφή και τη λήθη αυτό το εξαιρετικά σημαντικό τμήμα της ευρωπαϊκής τέχνης του 20ου αιώνα. Σε πολλές περιπτώσεις αντιμετώπισε ιδιαίτερες δυσκολίες διότι το σταλινικό καθεστώς είχε θέσει σε απαγόρευση τα έργα της ρωσικής πρωτοπορίας, επιβάλλοντας στην τέχνη το δόγμα του σοσιαλιστικού ρεαλισμού. Ο ίδιος πίστευε ότι η παραγνώριση της τέχνης της Ρωσικής Πρωτοπορίας ήταν ένα τραγικό λάθος και ότι «οι άνθρωποι θα την χρειάζονταν και θα την εκτιμούσαν κάποια μέρα». Το 1977 ο Κωστάκης έφυγε από τη Μόσχα και εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα αφήνοντας στην Πινακοθήκη Τρετιακόφ ένα σημαντικό μέρος της συλλογής του. Πέθανε στην Αθήνα το 1990. Το άλλο μέρος της συλλογής του που αποτελείται από 1277 έργα τέχνης αγοράστηκε από το ελληνικό κράτος το 2000 και περιήλθε στο Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στη Θεσσαλονίκη.

THE COLLECTOR GEORGE COSTAKIS

George Costakis was born in Moscow in 1913. His father was a merchant from Zakynthos who had settled in the Russian capital with his family. He spent most of his life in Moscow and worked as a driver for the Greek embassy until 1940. When the embassy was forced to close, because of the war, Costakis continued to work, moving to the Canadian embassy. His duties involved accompanying foreign diplomats on their visits to antique shops and art galleries. Although he had no special education in the arts or contact with modern art, he was gifted with a rare aesthetic instinct. In 1946 he was much impressed by seeing a painting by Olga Rozanova, and thus began an interest in the Russian experimental art of the early 20th century. He made contact with the families and close friends and acquaintances of the artists, and with those of the artists themselves who were still alive. For at least three decades he methodically collected works of the Russian Avant-Garde, assembling a remarkable collection, which rescued from destruction and oblivion this vital component of the European art of the 20th century. He encountered numerous difficulties, owing to the fact that the Stalinist regime had banned the works of the Russian avant-garde, compelling artists to adhere to the principles of socialist realism. He himself believed that the failure to appreciate the value of the avant-garde artists was a tragic mistake; he was convinced that 'one day people will need and learn to value this art'. In 1977 Costakis left Moscow and settled in Greece, leaving to the Tretyakov Gallery a significant part of his collection. He died in Athens in 1990. The other part, which consists of 1277 works of art was purchased by the Greek state in 2000 and became the main collection of the State Museum of Contemporary Art in Thessaloniki.

Σελίδες από τα βιβλία επισκεπτών στο διαμέρισμα του συλλέκτη στη Μόσχα, δεκαετία 1970. Pages from visitors' books at the collector's apartment in Moscow, 1970s.

ΤΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΩΣΤΑΚΗ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ ΚΑΙ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ

Το διαμέρισμα του Γιώργου Κωστάκη στη Μόσχα ήταν στις δεκαετίες 1960 και 1970 άμεσα συνδεδεμένο με την απαγορευμένη τέχνη της πρωτοπορίας και λειτουργούσε σαν ένα ανεπίσημο Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης. Διανοούμενοι και καλλιτέχνες θυμούνται το περίφημο διαμέρισμα της λεωφόρου Βερνάτσκι, εκεί όπου σχεδόν καθημερινά συναντιόνταν οι πιο ανομοιογενείς παρέες: νέοι καλλιτέχνες, ξένοι διπλωμάτες και πολιτικοί, φοιτητές, συγγραφείς και δημιουργοί. Σε ατμόσφαιρα δημιουργικής ευφορίας, με μουσική και βότκα, συζητούσαν περιβαλλόμενοι από τοίχους καλυμμένους από την οροφή ως το δάπεδο με έργα Ρωσικής Πρωτοπορίας. Έργα που τα χρόνια εκείνα δεν θα μπορούσαν να βρίσκονται εκτεθειμένα πουθενά αλλού, εκτός από το διαμέρισμα του Κωστάκη. Ο τρόπος που η ρωσική πρωτοπορία επηρέασε ορισμένους νεότερους καλλιτέχνες, όπως τη Λίντια Μαστερκόβα, τον Φραντσίσκο Ινφάντε, τον Έντουαρντ Στέινμπεργκ κ.ά. διαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό από την επαφή των καλλιτεχνών με τα έργα της ρωσικής πρωτοπορίας που βρίσκονταν στο διαμέρισμα του Γιώργου Κωστάκη. Στα τετράδια των επισκεπτών του διαμερίσματος του Κωστάκη στις δεκαετίες 1960 – 1970 διαβάζει κανείς συγκινητικές αφιερώσεις καλλιτεχνών, σπουδαστών, πολιτικών, ιστορικών και φιλόλογων. Ανάμεσα τους ξεχωρίζουν οι σημειώσεις του Μαρκο Σαγκάλ, του Ανρί Καρτιέ-Μπρεσσόν, του Αντρέι Βάϊντα, της Μάγια Πλισέτσκαγια, της κόρης του Καζιμίρ Μαλέβιτς Ούνα, της συζύγου του Βασίλι Καντίνσκι Νίνας, του Έντουαρντ Κέννεντι, του Ντέιβιντ Ροκφέλερ και πολλών άλλων. Οι νέοι, τότε, Ρώσοι καλλιτέχνες Ανατόλι Ζβέρεφ, Βλαντίμιρ Γιάκοβλεφ, Φραντσίσκο Ινφάντε, Ολέγκ Βασίλιεφ, Λεφ Κροπιβνίτσι, Αλεξάντρ Χαριτόνοφ, Ντμίτρι Πλαβίνσκι, Ίγκορ Μακαρέβιτς, Ίγκορ Βούλοχ, Λεονίντ Λαμμ κ.ά. σχεδιάζουν πρωτότυπες αφιερώσεις, όχι στον συλλέκτη, αλλά στον καλό φίλο και συμπαραστάτη Γιώργο Κωστάκη.

Ο Edward Kennedy με τον Γιώργο Κωστάκη στο διαμέρισμα του συλλέκτη στη Μόσχα, 1974. Edward Kennedy with George Costakis at the collector's apartment in Moscow, 1974.

THE APARTMENT OF GEORGE COSTAKIS IN MOSCOW AND THE VISITORS' BOOKS

In the 1960s and 1970s the apartment of George Costakis in Moscow was connected with the forbidden art of the Avant-Garde and was functioning as an unofficial Museum of Modern Art. Intellectuals and artists still remember the famous apartment on Vernadskii Avenue, which – almost daily – attracted a disparate company of young painters and students, foreign diplomats and politicians, famous artists, writers and musicians. There they talked, they drank, and they sang, within the shelter of walls covered from floor to ceiling with Russian Avant-Garde art. Works that in those days could be seen nowhere else, except in that apartment. The influence of the Russian avant-garde on certain younger artists, such as Lydia Masterkova, Francisco Infante, Edward Steinberg and others, was largely shaped by their contact with the works in the apartment of George Costakis. The entries by artists, students, politicians, historians and art-lovers filling the pages of the visitors' book Costakis kept in his apartment in the 1960s and 1970s are truly moving. Among them are Marc Chagall, Henri Cartier-Bresson, Andrei Waida, Maya Plisetskaya, the daughter of Malevich, Una, the wife of Kandinsky Nina, Edward Kennedy, David Rockefeller i.e. The young, then, Russian artists Anatolii Zverev, Vladimir Yakovlev, Francisco Infante, Oleg Vassiliev, Lev Kropivnitskii, Dmitrii Plavinskii, Igor Makarevich, Igor Vulokh, Aleksandr Kharitonov, Leonid Lamm and many more drew sketches and composed original tributes to the man who was not just an art collector, but a friend and staunch supporter.